

ODRAZ KONEČNÉHO PŘECHODU OD BURŽOASNÉ DEMOKRATICKÉ FORMY VLÁDY K FAŠISTICKÉ V ZÁKONODÁRSTVÍ NĚMECKA V LETECH 1933 AŽ 1935

Radim N. Foustka

Příchod fašismu k moci v určitém buržoazním státě znamená *změnu formy vlády* tohoto státu, vystřídání „jedné státní formy třídního panství buržoazie, buržoazní demokracie, jeho druhou formou — otevřenou fašistickou diktaturou“.¹

Jako každá změna formy vlády uvnitř určitého typu státu i přechod od buržoazně demokratické k fašistické formě vlády v podstatě pramení ze změny v poměru třídních sil v daném státě.

Účinky všeobecné krize kapitalismu, zesílené specifickými podmínkami vývoje Německa po první světové válce, které zde nemůžeme rozebírat, neobyčejně zostřily třídní boj mezi německými pracujícími, zejména proletariátem, na jedné a německou buržoazií, zejména monopolistickou velkoburžoazií, na druhé straně. Strašlivá hospodářská krize a stále jasněji viditelné pokusy buržoazie, převalit její důsledky na bedra pracujících stále více umožňovaly šíření třídního uvědomění v řadách pracujících, revolucionovaly je a působily tak k neustálému růstu síly a váhy proletariátu. Buržoazie, hlavně její špičky, cítily velmi dobře přibližující se revoluční krizi. K jejímu odvrácení našly prostředek ve fašismu, této „organizaci teroristického zúčtování s dělnickou třídou a revoluční částí rolnictva a inteligence“.² Zároveň německá velkoburžoazie, zcela ve shodě s monopoly jiných imperalistických zemí a bez ohledu na to, že se jiné jejich zájmy navzájem křížily, snila o křížáckém tažení proti Sovětskému svazu, o rozdrčení tohoto centra světové revoluce proletariátu, této první socialistické země. Německý fašismus měl být a skutečně se stal údernou pěstí mezinárodní kontrarevoluce.³

Zároveň uvnitř německé buržoazie shledaly její monopolistické špičky, že je čas uchopit se přímo státní moci, učinit ji svým monopolem i proti jiným skupinám a vrstvám buržoazie. Byl nastolen fašismus, jež charakterizovalo již XIII. plénium Exekutivy Komunistické Internacionály jako

¹ Jiří Dimitrov, „Zpráva na VII. světovém kongresu Komunistické Internacionály 2. srpna 1935“, Výbor z projevů a článků, Praha, str. 52.

² Tamtéž, str. 52.

³ Tamtéž, str. 51.

„otevřenou diktaturu nejreakčnějších nejšovinističtějších, nejimperialističtějších živlů finančního kapitálu“, fašismus, který je „mocí samého finančního kapitálu“.⁴

Ani v Německu, tak, jako to můžeme pozorovat ve všech ostatních zemích, v nichž fašismus zaměnil buržoazně demokratickou formu vlády, nebyla tato změna provedena jediným nárazem. Změna kvality německé buržoazní demokracie ve fašistickou diktaturu byla dlouhodobým procesem, vycházejícím z jevů, vlastních buržoaznímu státu jakožto diktatuře buržoazie vůbec, zvláště pak pokud jde o období všeobecné krize kapitalismu. I v buržoazně demokratické formě státu je vždy buržoazně demokratický (liberalistický) režim nahrazován režimem teroristickým, jakmile se panství buržoazie ocitne na delší či kratší dobu v závažném nebezpečí. Za imperialismu a hlavně za jeho všeobecné krize se toto panství stále více a více dostává do nebezpečí stálého a proto teroristický režim se v buržoazních státech stává stále více stálým. Buržoazie se při tom ovšem nijak neohlíží na ústavu státu. Ale v samých těchto buržoazně demokratických ústavách jsou často ustanovení, která umožňují buržoazii „ústavní“ cestou likvidovat buržoazní demokracii. Třicátá léta našeho století byla ve všech buržoazních zemích charakterizována reakčními opatřeními, „která potlačovala demokratické svobody pracujícího lidu, falšovala a okleštovala práva parlamentu, zesilovala represálie proti revolučnímu hnutí“, ve všech procházely „buržoazní vlády řadou přípravných etap a uskutečňovaly řadu reakčních opatření, napomáhajících bezprostředně příchodu fašismu k moci“.⁵ Taková jsou historická fakta, i když někteří socialističtí teoretikové státu a práva se brání tomu, aby tento proces zesilujících se reakčních opatření byl nazýván fašizací buržoazního státu již od svého počátku, tj. od vstupu buržoazního státu do stadia imperialistického období vývoje kapitalismu.

Také v německé výmarské republice probíhal podobný proces. Reakce se zostřovala s vývojem hospodářské a z ní narůstající politické krize. Vybočovalo by z rámce tohoto pojednání, kdybychom měli tento proces podrobně popisovat. Chtěl bych upozornit jen na nejzávažnější *ústavní* předpis výmarské ústavy, který umožňoval, aby tento proces probíhal „zákonnou“ cestou. Byl to její 48. článek, který v odstavci druhém pravil: „Říšský prezident může, jestliže by byly v Německé říši vážně rušeny nebo ohroženy veřejná bezpečnost a pořádek, učinit opatření, nutná k opětovnému zavedení veřejné bezpečnosti a pořádku, v nutném případě (erforderlichenfalls) zakročit ozbrojenou mocí. K tomuto cíli může přechodně zčásti anebo zcela zbavit účinnosti základního práva, stanovená

⁴ Viz citovaný Dimitrovův sborník, str. 51. a 52.

⁵ Tamtéž, str. 53.

v člancích 114, 115, 117, 118, 123, 124 a 153". (Šlo o svobodu osobní, domovní, listovní tajemství, svobodu projevu, shromažďovací, organizační a o nedotknutelnost majetku.) Tohoto ustanovení bylo použito nejen např. proti revolučnímu hnutí v Sasku 1923, nýbrž v době rostoucí hospodářské krize byla na jeho základě vydána tzv. „nouzová opatření“, která s obejitím parlamentu řešila na účet pracujících a ve prospěch velkoburžoazie nejdůležitější otázky hospodářské i politické. V roce 1931 bylo jich vydáno 42 vedle 35 zákonů, v roce 1932 (těsně před povoláním Hitlera k moci) již 60, kdežto zákonů jen 5. Tento příklad reakčních opatření vlád, které se ještě navenek kryly buržoazně demokratickou rouškou, je obzvláště poučný, protože další vývoj německého zákonodárství probíhal v podstatě v tomtéž směru, jen v zostřenějších formách.⁶

Vědecké zkoumání otázky fašizace buržoazního státu jakožto dlouhodobého procesu je prozatím stavěno před dvě závažné obecně teoretické otázky: 1. kdy začíná proces fašizace, tj. kdy se začíná měnit forma buržoazního státu, charakterizovaná buržoazně demokratickou formou vlády a buržoazně demokratickým (liberalistickým) politickým režimem, ve formu, charakterizovanou fašistickou formou vlády a trvalým teroristickým režimem, a 2. kdy tato fašizace končí, tj., kdy je dokonán tento proces ustavením otevřené fašistické diktatury. Na první otázku nám bezpečně může odpovědět jen důkladný rozbor politiky, zákonodárství, vývoje státní organizace a politického režimu těch buržoazních států, v nichž v době mezi oběma světovými válkami došlo k otevřené fašistické diktatuře, v době, než se fašistická strana ujala vlády. V tomto článku nemůžeme se tímto rozbořem zabývat. Odpověď na otázku druhou nutno hledat v době krátce po tomto momentě. Náš článek chce k řešení této otázky přispět rozbořem toho, jak se určité změny v politickém režimu, ve formě vlády a ve formě státního zřízení, provedené po povolání Hitlera na místo říšského kancléře v lednu 1933, odrazily v německém zákonodárství. Všechny takové změny musí se totiž konec konců ve svých hlavních rysech v zákonodárství odrazit a zkoumání zákonodárství může tedy být východiskem pro bádání v této otázce, i když nemůže vyčerpat celou její

⁶ Podle čl. 48 Výmarské ústavy musela být opatření presidenta, podle něho vydaná, předložena říšskému sněmu ke schválení. Praxe ukázala, že toto ustanovení jen krylo nedemokratický způsob vlády. Např. vlády Brüningovy, které všestranně připravovaly příchod otevřeného fašismu k moci, používaly „nouzových opatření“ podle tohoto článku téměř běžně. Tím bylo zabráněno, aby veřejnost se seznámila s jejich obsahem před jejich vstoupením v platnost a dodatečné schválení ex post říšským sněmem bylo již jen příkývnutím hotové skutečnosti. Je třeba podtrhnouti, že Brüningovy vlády byly vlády menšinové. Výkon moci pomocí opatření podle čl. 48 na jedné straně umožňoval trvalou menšinovou (v poměru k sestavě parlamentu) — tedy všem buržoazně demokratickým zásadám se příčíci — vládu, která je charakteristickým rysem fašistického režimu, jednak umožňoval pravicovým předákům sociální demokracie, kteří se vlády nezúčastnili, ale v říšském sněmu schvalovali její „nouzová opatření“, podporovat Brüninga jako „menší zlo“ formou méně otevřenou, než by byla účast ve vládní většině.

šíři. Přitom se v tomto článku omezíme jen na důležitější právní normy z oboru státního a správního práva, jako oborů pro tuto otázku nejdůležitějších.

V procesu fašizace buržoazního státu hraje významnou otázku *změna politického režimu*. Politický režim, jako souhrn metod a prostředků, jimiž vládnoucí třída uskutečňuje svou diktaturu, významným způsobem spoluurčuje formu daného státu. Přitom je nejhybnějším, nejelastičtějším prvkem formy státu, protože tu jde v první řadě a hlavně o *praxi* státních orgánů i nestátních organizací vládnoucí třídy, kterou je možno měnit daleko rychleji než strukturu státních orgánů, vztahy mezi nimi a vztahy mezi nimi a obyvatelstvem. Politický režim (a proto i jeho změny) odráží se jen zčásti v právních normách a jen nepatrně v normách státního práva a v základních normách práva správního. Postižitelný je hlavně jen v aktech aplikace práva a politiky vládnoucí třídy a ve svědectvích současníků. Tento obtížný úkol si naše dnešní stať nestaví.

Fašistický režim je „vládní soustava politického banditství, soustava provokací a mučení vůči dělnické třídě a revolučním živlům rolnictva, drobné buržoazie a inteligence. Je to středověké barbarství a zvířecnost, je to bezuzdná útočnost vůči jiným národům a zemím“.⁷ V nacistickém Německu můžeme jeho odraz najít v normách státního práva, týkajících se rovnosti občanů před zákonem a občanských práv a svobod. Na ty poukážeme při probírání změn formy vlády, kam tyto normy, upravující vzájemný vztah státních orgánů a obyvatel státu, rovněž patří. Jinak je pro fašistický teroristický režim ještě daleko více než pro politický režim jakékoli jiné formy buržoazního státu, příznačné, že se uskutečňuje mimo právní normy a proti nim.

Je zajímavé, že v zákonodárství nacistické říše nalézáme pro toto tvrzení výslovný doklad. Je to „zákon o opatřeních nouzové obrany státu“ ze 3. 7. 1934 (Reichsgesetzblatt I., str. 529), který zní: „Opatření, provedená k překažení vlastizrádných a zemězrádných útoků 30. června, 1. a 2. července 1934 odpovídají právu jakožto nouzová obrana státu“.

Tímto zákonem byla legalizována protiprávní opatření proti vedení SA v čele s Röhmem. Masově provedené vraždy Röhma a jeho přívrženců (k nimž byli „připojeni“ i jiní nepohodlní *buržoazní* politikové, např. generál Schleicher) nebyly v praxi nacistického politického režimu ničím neobvyklým samy o sobě. Nutnost jejich dodatečné „legalizace“ vyplynula z charakteru obětí: šlo o členy — a ve většině případů „staré“ členy — nacistické strany, šlo o konečný akt boje o moc uvnitř „hnutí“ a tím i ve státě mezi skupinami tohoto hnutí. Byl to akt historicky nutný: Hitlerovo vedení strany, které uzavřelo ještě před povoláním Hitlera do

⁷ J. Dimitrov, cit. Výbor, str. 51.

úřadu říšského kancléře dohodu s německými monopolisty a stalo se vykonavatelem jejich úzce sobeckých zájmů, muselo likvidovat skupinu, představující zájmy fašistickou demagogií svedených mas maloburžoazie a neuvědomělých elementů dělnické třídy a pracujícího rolnictva (podobný proces probíhá ve všech fašistických stranách po jejich příchodu k moci). Fašistická diktatura musí být *jedinovládou* monopolů a proto užívá teroru i vůči maloburžoazii. Dodatečná „legalizace“ teroristických aktů roku 1934 vůči Röhmovi a spol. byla proto nutná z ohledu na vlastní členstvo nacistické strany a na její souběžce z řad maloburžoazie a části pracujících. Přesto je citovaný zákon nevývratným svědectvím nezákonnosti a protiprávnosti fašistického režimu (i ve vztahu k fašistickému právu).

Pokud jde o *formu vlády* Německé říše, Výmarská ústava, vyjadřující ji jako buržoazně demokratickou republiku, nebyla nikdy výslovně zrušena, jako nebyla až téměř do samého konce druhé světové války zrušena italská ústava, prohlašující Itálii za ústavní monarchii. Z tohoto faktu někteří autoři vyvozují, že fašistický stát je sice novou formou buržoazního státu, že však se od jiných jeho forem liší jen politickým režimem, takže může existovat jak při zachování ústavně monarchistické, tak i republikánské formy vlády.⁸ Toto stanovisko je, podle našeho názoru, nesprávné. Je možno je vytyčit jediné tehdy, jestliže formu vlády chápeme jen jako způsob organizace nejvyšších orgánů moci, způsob jejich vzniku a rozdělení kompetence mezi nimi.⁹ Taková definice formy vlády však ulpívá jen na čistě formálních jevech a opomíjí jev nejdůležitější u každé formy vlády, jímž jsou vzájemné vztahy mezi vrcholnými orgány státu a občany. Tato stránka každé formy vlády je ovšem v nejužším styku s politickým režimem a změna jeho se v ní projevuje nejrychleji a nejjasněji (v otázce občanských práv a svobod např.). Kromě toho výše uvedené tvrzení Kečekjana neodpovídá skutečnosti, i když se omezíme na výše uvedený zúžený pojem formy vlády. Neboť na příklad v nacistickém Německu došlo k tak podstatným změnám obsahu jednotlivých nejvyšších orgánů státu, způsobu jejich tvoření i v rozdělení jejich kompetence, že forma vlády se proti stavu před lednem 1933 podstatně změnila.¹⁰

⁸ Viz např. S. F. Kečekjan v učební pomůcce „Teorijs gosudarstva i prava“, Moskva, 1955, str. 131 až 132.

⁹ Tamtéž, str. 58. Podobně učebnice „Teorijs gosudarstva i prava“ z r. 1949 rozeznává jen dvě formy vlády buržoazního státu, konstituční monarchii a buržoazně-demokratickou republiku a fašistický stát prohlašuje nikoli za novou formu vlády, nýbrž za „zvláštní druh buržoazního státu v období imperialismu“, aniž by bylo vloženo, v jakém poměru je pojem tohoto „druhu státu“ k pojmu formy vlády, popř. k pojmu formy státu vůbec. (Str. 195 a 201.)

¹⁰ Nedostatečné zpracování zvláštností fašistické diktatury jakožto zvláštní formy vlády buržoazního státu vede vždy ke zmatkům. Tak např. A. V. Mackevič v knížce „Buržoaznoje gosudarstvo“ (Moskva, 1958) dělí rovněž buržoazní státy podle formy vlády jen na dvě základní formy, ústavní monarchii a demokratickou republiku,

Není sporu o tom, že, jako ve všech buržoazně demokratických republikách, i v německé Výmarské republice ústava přisoudila vysoce významnou roli vedle presidenta jako hlavy státu i parlamentu. Říšský kancléř, třetí z vrcholných orgánů republiky, stál svým významem na třetím místě, i když mnohé prerogativy presidenta republiky ve skutečnosti při svém výkonu spadaly na říšského kancléře. Síla a význam říšského sněmu spočívaly jednak v ustanovení ústavy, že říšská vláda potřebuje jeho důvěry (čl. 54), jednak v jeho výlučném právu vydávat říšské zákony (čl. 68). Ustanovení čl. 54 mělo ovšem význam jen tehdy, když se v říšském sněmu mohly projevit rozličné zájmy různých vrstev a tříd obyvatelstva, zastupované různými politickými stranami, takže bylo fakticky možno, aby se vláda dostala s parlamentem do rozporu. Jakmile nejprve fakticky a pak i právně (viz dále) monopol zastupovat formálně občanstvo v říšském sněmu nabyla nacistická strana, ztratil říšský sněm toto své dominující postavení proti vládě a stal se jejím pouhým přívěskem, i když čl. 54 ústavy nebyl nikdy zrušen. Pokud jde o výhradní právo říšského sněmu vydávat říšské zákony, bylo podstatně omezeno nejen fakticky, nýbrž i formálně právně.

Ukázali jsme již na to, že toto právo bylo fakticky, za formálního do držování ústavy, podstatně omezeno již vládami, předcházejícími Hitlerovu povolání na úřad kancléře, na základě zneužívání čl. 48. ústavy a řekli jsme, že tato praxe otevřela dveře dalšímu procesu. Ten vyvrcholil brzy po nacistickém převzetí moci zákonem „k odstranění nouze lidu a říše“ z 24. března 1933 (RGBl. I., str. 141). Tento zákon podstatně změnil kompetence tří nejvyšších orgánů německého státu, říšského sněmu, říšského presidenta a říšského kancléře, a to v neprospěch prvních dvou a ve prospěch třetího.

V preambuli zákona je konstatováno, že byly splněny náležitosti změny ústavy (čl. 76). Skutečně, v zasedání říšského sněmu 23. března 1933 (z něhož byli vyloučeni komunističtí poslanci) hlasovali pro tento zákon poslanci všech stran (v počtu 441) kromě sociálních demokratů (94) a říšská rada jej tentýž den schválila jednomyslně.

Snížení role parlamentu na pouhý okrasný přívěsek neomezené moci „vůdce“ týká se čl. 1, 2 a 4. cit. zákona. Čl. 1 praví: „Říšské zákony mohou být přijaty kromě postupu, určeného ústavou, také říšskou vládou.

které pak ještě dělí vždy na dva druhy (str. 16.). Konstatuje dále, že v imperialistických státech jsou formálně zachovávány stejné základní formy vlády, jako v předmonopolistickém období (str. 38), přechod k otevřené fašistické formě diktatury buržoasie, vidí pak v podstatě jen ve změnách politického režimu (str. 42) a snaží se najít východisko z rozpaků, do nichž nutně vede základní nesprávná teze o pouze dvou formách vlády buržoazního státu, v konstatování, že v podstatě je „fašistický stát modernizovanou formou státu policejního“ (str. 43), což však zmatek ještě zvyšuje, protože Mackevič jinak o nějakém policejním státě jakožto další formě buržoazního státu nemluví a tento pojem nevykládá.

To platí i pro zákony, jmenované v čl. 85 odst. 2. a v čl. 87 ústavy“ [týkaly se státního rozpočtu a výpůjček na mimořádné výdaje]. Tímto ustanovením byl parlament ze zákonodárné činnosti vyřazen. Jeho výbory se nepodílely ani na přípravě těchto „zjednodušených“, jak byly nazývány, zákonů a parlament neměl ani formální možnost vyslovit se k nim po jejich vydání, jak tomu bylo s nouzovými opatřeními podle čl. 48. Od schválení tohoto zákona také skutečně parlament odhlasoval až do konce „Třetí říše“ celkem 6 zákonů: dvakrát prodloužil platnost citovaného zákona a v roce 1934 odhlasoval zákon „o výstavbě říše“ a později tři „norimberské zákony“. Zákonodárná pravomoc parlamentu přešla na říšskou vládu.

Článkem 2 bylo stanoveno, že „říšské zákony, přijaté vládou mohou se odklonit (abweichen) od ústavy“, čímž byl parlament zbaven základního práva — monopolu na změnu ústavy, které přešlo rovněž na vládu. Omezení, v tomto článku obsažené, že změny ústavy nesmějí se týkat „institute říšského sněmu a říšské rady jakožto takové“, nebylo dodrženo, když říšská rada byla 14. 2. 1934 zrušena zjednodušeným zákonem. Další ustanovení čl. 2., že totiž „práva říšského presidenta zůstávají zachována“, porušoval hned na to následující čl. 3 jak ještě ukážeme.

Článkem 4 byl zrušen odst. 3. čl. 45 ústavy, podle něhož smlouvy a úmluvy s cizími státy, které měly vztah k říšskému zákonodárství, potřebovaly souhlas říšského sněmu. Předpisy k provedení těchto smluv byla zmocněna vydávat říšská vláda.

Zmíněný již článek 3. vyloučil možnost, aby se ve věci těchto zákonů kvalifikovaný počet poslanců odvolal k lidovému hlasování, jak to stanovil odst. 2. § 1 zákona o lidovém hlasování z 27. června 1921.

Tentýž článek, jak jsme se již zmínili, podstatně omezil práva presidenta v zákonodárném procesu, vlastně, bereme-li v úvahu, že nadále vycházely skoro jen „zjednodušené“ zákony, tuto pravomoc zrušil. Podle čl. 70. ústavy totiž říšský prezident „vyhotovoval“ a vyhlašoval zákony, odhlasované parlamentem. Podle čl. 3. citovaného zákona přešlo toto právo, pokud šlo o „zjednodušené“ zákony, na říšského kancléře. Tentýž článek vyloučil možnost, aby, pokud šlo o „zjednodušené zákony“, prezident nařídil lidové hlasování, jak k tomu byl oprávněn podle již citovaného zákona o lidovém hlasování.

Zákon „k odstranění nouze lidu a říše“ z roku 1933 zásadně tedy změnil kompetenci říšského parlamentu, říšského presidenta a říšského kancléře a to ve směru úplné centralizace zákonodárné pravomoci v ruce vlády, což znamenalo ve skutečnosti v ruce říšského kancléře i tam, kde zákon mluvil o vládě a nikoli o kancléři. Tímto zákonem byla odstraněna buržoazně demokratická zásada, že základní normotvorba má být v ruce

voleního sboru a byl v normotvorbě uplatněn fašistický princip „vůdcovství“. Od tohoto okamžiku, přes to, že ještě dlouho hlavní právně normativní akty nesou název „zákonů“ (i když „zjednodušených“), zákonodárství „Třetí říše“ pramení z „vůle Vůdcovy“. Sám zákon „k odstranění nouze lidu a říše“ po svém dvojím prodloužení říšským sněmem byl nakonec prodloužen Vůdcovým výnosem z 10. května 1943 (RGBl. I. str. 295), a to bez konečné lhůty. Stalo se tak prý proto, že válečné události nedovolily včasné svolání parlamentu. Ten však nebyl k této otázce svolán do konce války, ač ve výnosu bylo mu vyhrazeno dodatečné schválení.

Domnívám se, že zákon „k odstranění nouze lidu a říše“ je bezesporu výrazem základní změny ve formě vlády německého státu. Z hlediska ústavního nelze po jeho přijetí a vyhlášení pokládat německý stát za stát se stejnou vládní formou, jakou měl dosud, ani pokud jde jen o kompetenci jeho nejvyšších orgánů a o vztahy mezi nimi.

Další normativní akty, pravomoci sněmu popř. presidenta se týkající, tato základní ustanovení jen doplňují. Jde o „nařízení říšského presidenta ke zjednodušení vydávání prováděcích předpisů“ z 30. března 1933 (RGBl. I., str. 147), vydaném na základě čl. 48. ústavy, jímž byla zrušena ustanovení, vyžadující souhlasu nebo jiné spolupráce výborů říšského sněmu pokud šlo o vydání prováděcích nařízení k zákonům a o „zákon o lidovém hlasování“ z 14. července 1933 (RGBl. I., str. 479), jímž byla vláda zmocněna nařídít lidové hlasování (což ústava a již cit. zákon z 27. 6. 1921 svěřovaly do kompetence presidenta popř. říšského sněmu), a to podle § 2, i pokud jde o změny ústavy. Snížený význam parlamentu zrcadlí i některé jiné právně normativní akty. Tak zákon o volebním právu do říšského sněmu z 7. března 1936 (RGBl. I., str. 133) na příklad v § 3. zmocnil ministra vnitra, aby měnil předpisy o volitelnosti poslanců a předpisy o náležitostech kandidátek jakož i k tomu, aby zkracoval lhůty, stanovené volebním zákonem; novelizace volebního zákona (RGBl. I., str. 530) z července 1934 již předtím prohlásila závaznou ztrátu mandátu pro poslance, který byl vyloučen z parlamentní frakce NSDAP, a to bez ohledu na to, zda byl, jako člen NSDAP, jejím členem, nebo jako bezpartijní nuceně jejím „hostem“. Také o zrušení imunity poslanců již nerozhodovalo plénum říšského nebo zemského sněmu, nýbrž zvláštní výbor a nebylo-li ho, předseda sněmu (RGBl. I., str. 341).

Dalším významným jevem ve vývoji formy vlády „Třetí říše“ bylo zrušení funkce presidenta vůbec. Stalo se tak „zákonem o hlavě Německé říše“ z 1. srpna 1934 (RGBl. I., str. 747). Článek 1. tohoto zákona zní: „Úřad říšského presidenta se spojuje s úřadem říšského kancléře. V důsledku toho přecházejí všechna zmocnění říšského presidenta na Vůdce a říšského kancléře Adolfa Hitlera. Ten jmenuje svého zástupce“. V člán-

ku 2. bylo stanoveno, že zákon vstupuje v účinnost v den úmrtí presidenta Hindenburga, k němuž došlo den nato, 2. srpna 1934. Tím byl úřad říšského kancléře povýšen i formálně na nejvyšší státní orgán. Výrazem toho byl i zákon z 1. července 1937, jímž jen jemu bylo vyhrazeno udělovat řády a tituly (RGBl. I., str. 725). Na říšského kancléře přešlo i plné a neomezené vedení zahraniční politiky. Pro tuto oblast své pravomoci vytvořil Hitler výnosem ze 4. února 1938 (RGBl. I., str. 112) zcela nový orgán, tajnou kabinetní radu, jako orgán poradní.

Spojuje pravomoci, které výmarská ústava rozdělovala mezi říšský sněm, říšského presidenta a říšského kancléře, stal se „Vůdce“ i ústavně neomezeným samovládcem. Jedině on z této své neomezené pravomoci mohl vydělit určitou část a svěřit ji jinému orgánu, který mu pak byl přímo odpovědný. To se stalo např. vůdcovým nařízením o provedení čtyřletého plánu z 18. října 1936 (RGBl. I., str. 887), jímž byl jmenován Hermann Göring zmocněncem pro tento plán, který byl zplnomocněn činit „opatření jež uzná za vhodná“, vydávat předpisy a nařizovat nejvyšším říšským úřadům a všem úředním místům strany, jejích součástí i připojených svazů, pokud šlo o plnění plánu.

Převzetím pravomoci říšského presidenta stal se „Vůdce“ i nejvyšším velitelem branné moci. Až do 4. února 1938 přímé řízení branné moci bylo však v rukou říšského ministra války (vůdce byl „Oberster Befehlshaber“, ministr pak „Oberbefehlshaber“). Toho dne byl vydán „Výnos o vedení branné moci“ (RGBl. I., str. 111), v němž se praví: „Velení nad celou brannou mocí vykonávám od nynějška bezprostředně sám. Dosavadní úřad branné moci v říšském ministerstvu války přechází jakožto »Velitelství branné moci« a jako můj vojenský štáb bezprostředně pod mé velení“. Šéf tohoto úřadu vykonával podle dalšího textu zároveň úřad ministra války.

Všechna tato naposled citovaná ustanovení podstatně změnila strukturu nejvyšších orgánů německého státu, jak byly vytvořeny výmarskou ústavou, rušíc jeden z nich a vytvářejíc jeden jediný, vševládný a všemocný nejvyšší orgán. Je, doufám, jasné, že za těchto skutečností nemůže být ani řeči o tom, že nacistická „Třetí říše“ byla jen změnou politického režimu, která se odehrála v rámci formy vlády, existující před fašistickým pučem. Naopak, zákon „o hlavě Německé říše“ je tak dalším neklamným znakem dovršené změny buržoazně demokratické formy vlády v novou, fašistickou formu vlády.

Pokud jde o jiný významný rys pojmu formy vlády, o vzájemný vztah občanů a státních orgánů, vyznačují nám proces jeho změny z rysu buržoazně demokratické v rys fašistické formy vlády jednak právní normy, týkající se politických svobod a práv občanů a jejich organizací a jed-

nak ty, které se týkají rovnosti občanů před zákonem vůbec. Již 4. února 1933 byly presidentovým nařízením (RGBl. I., str. 35) zrušeny svoboda shromáždění a tisku a 28. února, den po noci požáru říšského sněmu, presidentova nařízení „proti zradě na německém národu“ (RGBl. I., str. 85) a „o obraně národa a státu“ (RGBl. I., str. 83) stavilo účinnost všech článků ústavy o právech občanů a jejich svobodách. Účelem toho bylo, jak uvedeno v textu, „potlačit pro stát škodlivou komunistickou činnost“. Komunističtí zástupci ve volených sborech byli zbaveni mandátů, místnosti strany přepadeny, tisíce členů protiprávně zatčeno policií nebo SA. A již 7. července 1933 následovalo „nařízení k zajištění vedení státu“ (RGBl. I., str. 462), jímž byla zbavena všech druhů mandátů sociální demokracie. Po politickém nátlaku, jímž byly donuceny jiné buržoasní strany buď ke splnutí s NSDAP nebo ke svému rozpuštění, byl proces změny poměru státu k politickým stranám od poměru buržoazně demokratického k fašistickému dovršen „zákonem o vytváření politických stran“ ze 14. července 1933 (RGBl. I., str. 479), jímž byla vyhlášena za jedinou politickou stranu NSDAP a tvoření jiných politických stran nebo pokus o ně prohlášeny za trestné činy s trestem až 3 let vězení nebo 6 měsíců až 3 let žaláře.

Kromě obecného potlačení občanských práv a svobod v normativních aktech výše uvedených zvláštní „péči“ věnoval nacistický stát otázce tisku a umění. Joseph Goebbels prohlásil za konec liberalistické svobody tisku „zákon o vedoucích redaktorech“ ze 4. října 1933 (RGBl. I., str. 713). Tento zákon se nespokojil s výčtem toho, co nesmí být nadále obsahem periodických tiskovin. Sám tento výčet kvantitativně značně převyšuje podobná ustanovení v jiných buržoazních státech a navíc v odst. 5. § 14 uvádí vše, „co z jiných důvodů odporuje mravům“, čímž otevřela se cesta libovůli příslušných orgánů. Ale v tom není jeho kvalitativní odlišnost od buržoazně demokratických úprav vydávání periodických tiskovin. Tato odlišnost je za prvé dána tím, že z postavení vedoucího redaktora se činí „veřejný úkol, upravovaný státem pokud jde o povinnosti a práva“ tedy jakýsi státní úřad, což je v jasném protikladu k pojetí svobody vydávání periodického tisku v buržoazní demokracii. Za druhé stanovil tento zákon v § 5 podmínky toho, aby se kdokoli mohl stát vedoucím redaktorem, mezi nimiž, kromě rasové čistoty, jsou i „vlastnosti, kterých si žádá úkol duchovního vlivu na veřejnost“, o čemž nerozhodoval majitel a vydavatel tisku, nýbrž opět orgány státu a vládní strany, i když formálně rozhodujícím orgánem byl vedoucí zemského svazu německého tisku (§ 8). Goebbels měl pravdu — tímto zákonem bylo do základů skoncováno s významnou buržoazně demokratickou svobodou — se svobodou tisku, a to nejen pokud jde o svobodu uveřejňovat mínění, nýbrž i pokud

jde o svobodu vydávat tisk a řídit jej. Pokud jde o umění, týkal se ho zákon „o stažení výrobků zvrhlého umění“ z 31. května 1938 (RGBl. I., str. 612), nařizující konfiskaci bez náhrady takových výrobků, při čemž o tom, co je a co není zvrhlé, rozhodovalo presidium říšské komory pro výtvarné umění.

Základní právní normou, která skoncovala s buržoazně demokratickou rovností před zákonem, byl „zákon o říšském občanství“ z 15. září 1935 (RGBl. I., str. 1146), tzv. druhý norimberský zákon, který znamenal provedení 4. až 6. bodu programu NSDAP, směřujících právě proti rovnosti před zákonem. Zákon rozlišil mezi „státními příslušníky“ a „státními občany“. Podle § 1 „státním příslušníkem je ten, kdo přísluší do ochranného svazku Německé říše a je jí proto zvlášť zavázán“, při čemž se příslušnost nabývala narozením, legitimací, sňatkem a udělením. Podle § 2, odst. 1. „říšským občanem je jen ten státní příslušník německé nebo příbuzné krve, který svým chováním dokazuje, že chce a je schopen věrně sloužit německému lidu a říši“. Tímto ustanovením bylo občanství jednak omezeno rasově, jednak jeho udělení vyhrazeno libovůli příslušných úřadů, které jediné posuzovaly příslušné chování. Státní občanství totiž se nabývalo jediné propůjčením zvláštního osvědčení (odst. 2., § 2). „Nařízení k zákonu o říšském občanství“ ze 14. listopadu 1935 (RGBl. I., str. 1333) určilo v § 1, že prozatím jsou státními občany ti, kdo v době vstupu nařízení v účinnost mají volební právo do říšského sněmu, nebo ti, kterým bude uděleno ministrem vnitra v dohodě se zástupcem vůdce, kteří je mohli také odněti,¹¹ přičemž § 4 vyloučil z něho židy. § 5 pak specifikoval pojem žida. Byl jím: 1. ten, kdo pocházel nejméně od tří židovských prarodičů, 2. kdo pocházel od dvou takových prarodičů, jestliže a) byl při vydání nařízení členem židovské náboženské obce, b) byl při vydání takového nařízení s židem oddán, c) pocházel z manželství s židem, které bylo uzavřeno po vydání zákona o ochraně arijské krve nebo d) byl nemanželským dítětem jednoho židovského rodiče, narozeným po 31. červenci 1936. Jedině říšští státní občané byli „nosieli plných politických práv, která stanoví zákon“ (§ 2 odst. 3. zákona o říšském občanství), „mohli hlasovat o politických otázkách a zastávat veřejný úřad“ (§ 3 nařízení k zákonu o říšském občanství).

Ovšem vyloučení ze svazku státního občanství znamenalo pro ostatní „státní příslušníky“ nerovnost nejen v právech politických, nýbrž i mnoha jiných směrech. Již samo citované nařízení v § 6 stanovilo, že „pokud budou zjištěny v říšských zákonech nebo v nařízeních NSDAP a jejích součástí požadavky na čistotu krve, které přesahují ustanovení § 5, nejsou

¹¹ Již zákon z 14. 7. 1933 (RGBl. I., str. 480) stanovil možnost odnětí státního občanství „nežádoucím“ osobám.

tímto nařízením dotčeny“ a že i jiné další požadavky v tomto směru mohou zůstat v platnosti, pokud budou potvrzeny ministrem vnitra v dohodě se zástupcem říšského kancléře. Kromě toho bylo vydáno množství právních norem, které rušily rovnost před zákonem, hlavně na podkladě rasovém. Tak jiný z norimberských zákonů, „zákon na ochranu německé krve a německé cti“ z 15. 9. 1935 (RGBl. I., 1146), stanovil zákaz sňatků židů se státními příslušníky německé nebo příbuzné krve, neplatnost sňatků uzavřených proti zákazu, zákaz mimomanželského pohlavního styku těchto subjektů a zaměstnávání nežidovských žen mladších 45 let v židovských domácnostech. Nařízení k tomuto zákonu ze 14. 11. 1935 (RGBl. I., str. 1334) zakázalo i sňatky míšenců, kteří mají jen jednoho židovského předka, se státními příslušníky nežidovské krve, jakož i sňatky, z nichž by „mohlo vzejít“ potomstvo „ohrožující čistotu německé krve“ bez ohledu na židovskou otázku. Druhým nařízením k tomuto zákonu (RGBl. I., str. 297) byli z pojmu německé příbuzenské krve vyňati dřívější příslušníci Polska, pokud nedostali německé státní příslušenství nebo nebyli zaneseni do „Volkslisty“ a třetím (RGBl. I., str. 384) byl zákon o ochraně německé krve vztažen i na území „protektorátu“ s platností od 16. 3. 1939 zpětně a jeho „ochrana“ rozšířena i na osoby české národnosti. Rasového útlaku židů týkala se celá řada dalších právních norem. Jmenujme na příklad nařízení ze 14. 6. 1938 (RGBl. I., str. 627), vymezující pojem židovského řemeslnického podniku, policejní nařízení ministra vnitra z 28. 11. 1938 (RGBl. I., str. 1676), jímž byly nižší úřady zmocněny zřizovat židovská ghetta a stanovit dobu vycházek z domů, policejní nařízení o viditelném označení židů z 1. 9. 1941 (RGBl. I., str. 547) atd. Významnější je tu nařízení z 1. 7. 1943 (RGBl. I., str. 372), jímž byli židé vyňati z působnosti soudů a vydáni zcela na milost a nemilost policii (§ 1) a stanoveno, že po smrti žida celý jeho majetek propadá říši (§ 2 odst. 1.).

Tak byla buržoazně demokratická zásada rovnosti před zákonem, bez níž si nelze představit buržoazní demokracii (i když je v ní v praxi tato zásada jakkoli porušována), zcela odstraněna ve vztahu k příslušníkům německého státu (jak byli diskriminováni obyvatelé nacisty dobytých území, nespadá do rámce tohoto článku).

Buržoazní demokracii, která je vládou buržoazie jakožto celku, formou vlády, v níž se u přímého výkonu moci střídají různé skupiny buržoazie, můžeme si těžko představit bez činnosti více než jedné politické strany. Naproti tomu fašistický režim je většinou charakterizován existencí jediné, monopolní, politické strany, která srůstá se státním aparátem. Tento vývoj začal v Německu již zmíněným zákonem „o vytváření politických stran“ ze 14. 7. 1933, který zakázal všechny politické strany kromě

NSDAP a vyvrcholil „zákonem o zajištění jednoty strany a státu“ z 1. prosince 1933 (RGBl. I., str. 1016). Tento zákon vyslovil „nerozlučné spojení NSDAP s nacistickým státem“ (§ 1 odst. 1.), prohlásil stranu za korporaci veřejného práva, jejíž stanovy stanoví vůdce (§ 1 odst. 2) a dal výraz spojení strany se státem ustanovením, že se stranický zástupce vůdce a šéf štábu SA stávají členy vlády (§ 2).¹² Stanovil dále, že členové strany a SA a jim podřízených složek mají zvýšené povinnosti vůči vůdci, lidu a státu a podřídil je proto zvláštní stranické justici, která mohla ukládat i tresty vazby a vězení (§§ 3 a 5). V § 6 uložil úřadům povinnost prokazovat všestrannou pomoc orgánům strany.

K těmto základním ustanovením o postavení NSDAP se druží zákon „o Hitlerově mládeži“ z 1. prosince 1936 (RGBl. I., str. 993), jímž byla veškerá německá mládež, na říšském území nuceně soustředěna v Hitlerově mládeži, jejíž vedoucí se stal „Vůdcem mládeže Německé říše“. Hitlerova mládež jako celek byla „přidruženou organizací“ NSDAP, ale první prováděcí nařízení k citovanému zákonu, z 25. března 1939 (RGBl. I., str. 709) utvořilo uvnitř této organizace „elitní“ skupinu, „kmenovou Hitlerovu mládež“, která byla přímo součástí strany. Další prováděcí nařízení z téhož dne (RGBl. I., str. 710) upravilo blíže povinnou službu v Hitlerově mládeži.

Pro postavení strany v nacistickém státě jsou charakteristické ještě dva právně normativní akty: jde o „zákon o přísaze před stranickými soudy“ z 30. 9. 1936 (RGBl. I., str. 853), který přísaze před těmito soudy přiznal stejný charakter jako přísaze před státními orgány, a zákon z 1. prosince 1936 (RGBl. I., str. 994), který stanovil, že podvůdci NSDAP a vyšší její funkcionáři, straničtí soudci a členové bezpečnostní služby SS (Sicherheitsdienstu) mohou být soudy a státními orgány vůbec vyslýcháni jako svědci a znalci o věcech, v nichž mají povinnost mlčet, jen se svolením příslušného orgánu strany. Totéž platilo i o obyčejných členech strany, pokud šlo o věci, označené stranickými orgány za důvěrné.

Proces fašizace, probíhající v politickém režimu a ve vývoji formy vlády, nemohl se současně neobjevit i *ve formě státního zřízení*. Výmarská republika měla zřízení federativní, i když se silnými centralizačními znaky pokud šlo o ústřední říšské úřady. Již v roce 1933 bylo federativní zřízení Německé říše narušeno. První tzv. „usměrňovací“ zákon z 31. března 1933, zvaný „Prozatímní zákon o usměrnění (Gleichschaltungsgesetz) zemí říší“ (RGBl. I., str. 153) zavedl jen podobné „zjednodušené“ zákonodárství, jako bylo říšské (§§ 1 až 3.) a nově sestavil zemské sněmy podle

¹² Po likvidaci Röhma a jeho příslušníků byl členem vlády jen zástupce vůdce. (RGBl. I., str. 529). I tento úřad byl později zrušen vůdcovým výnosem ze 4. 2. 1938 (RGBl. I., str. 293) a změněn na „Kancelář strany“, která byla podřízena přímo vůdci. Její vedoucí měl postavení říšského ministra a byl členem vlády a ministerské rady pro obranu říše.

výsledků říšských voleb z 5. března 1933 (§§ 4 až 11). Zato druhý takový zákon ze 7. dubna 1933 (RGBl. I., str. 173), později doplněný zákony z 25. 4., 26. 4. a 14. 10. 1933, zavedl ve všech zemích kromě Pruska jako hlavu říšské místodržící, jmenované na návrh kancléře prezidentem, jejichž výslovným úkolem bylo dbát, aby byly dodržovány politické směrnice říšského kancléře. Místodržící měl rozsáhlá práva: jmenovat a propouštět předsedu zemské vlády a na jeho návrh členy vlády, rozpouštět zemský sněm a určit volby, vybavovat a vyhlašovat zemské zákony, ve značné míře jmenovat a propouštět úředníky atd. (v Prusku úřad místodržícího vykonával říšský kancléř). Konec federativního zřízení však znamenal „zákon o nové výstavbě říše“ z 30. ledna 1934 (RGBl. I., str. 75), který ze zemí, které formálně existovaly dále, učinil pouhé správní jednotky — říšské župy. Čl. 1. tohoto zákona zrušil volené zemské sněmy, čl. 2. přenesl svrchovaná práva zemí na říši a podřídil „zemské vlády“ vládě říšské a čl. 4 zmocnil říšskou vládu ke změnám „ústav“ zemí.¹³ Pokles významu zemí nesl s sebou, že jejich místodržící byli nadále přímo podřízeni ministru vnitra. Postavení místodržících, kteří se stali střední instancí jednotné správy říše, upravil „zákon o říšských místodržících“ z 30. 1. 1935 (RGBl. I., str. 65). Jmenoval je a odvolával říšský kancléř (§ 9). Mohl na ně přenést všechnu pravomoc zemské „vlády“ (stalo se např. v Sasku, Hesensku, Hamburgu a v Anhalt-Lippe), jmenoval na návrh místodržícího „zemskou vládu“, jmenoval zemské úředníky a uděloval milost. Pokud nechtěl v Prusku kancléř vykonávat úřad místodržícího sám, mohl jeho pravomoc přenést na předsedu „zemské vlády“ (§ 10).

Po zrušení zemí jako jednotek federativního státu došlo ovšem ke zrušení říšské rady, která byla zastupitelským orgánem zemí v říšském parlamentě. (Zákon z 14. 2. 1934, RGBl. I., str. 89). Zákon „o sjednocení organizace úřadů“ z 5. 7. 1939, (RGBl. I., str. 1197) pak úplně zrušil jakoukoli samostatnost všech ještě zůstavších zemských úřadů, prohlásiv je za úřady říšské. „Zemským úřadům“ zůstalo tak jen zvláštní jméno a „zemím“ ta útěcha, že náklady na udržování těchto „zemských“ úřadů byly hrazeny obyvatelstvem „země“.

Velkou péčí věnovala fašistická vláda sjednocení policejních úřadů a sil. Kdežto policie byla ve Výmarské republice z valné části v pravomoci zemských vlád, provedla fašistická vláda důslednou její centralizaci v jediném říšském úřadě jak pokud šlo o rozdělení územní, tak o resortní. Tato centralizace však znamenala zároveň i více: „tradiční“ státní policie byla současně spojena s původně elitními stranickými ozbrojenými oddíly — SS; lépe řečeno, byla jim podřízena. Došlo k tomu výnosem vůdce

¹³ Názvy „země“, „zemská vláda“ a „ústava“ patří nyní do uvozovek, protože na-prosto již neodpovídaly postavení těchto jednotek, které se staly pouhými správními jednotkami přísně centralizovaného jednotného státu.

„o dosazení šéfa německé policie v říšském ministerstvu vnitra“ ze 17. června 1936 (RGBl. I., str. 487). „Völkischer Beobachter“ dne 18. 6. 1936 vyložil, že šéfem policie byl jmenován říšský vůdce SS Himmler, aby byly spojeny všechny policejní úkoly v říši. Himmler byl již předtím zástupcem šéfa pruské státní tajné policie a šéfem politické policie všech ostatních zemí, nyní se stal šéfem i uniformované, kriminální a správní policie. Sám Hitler při jmenování Himmlera prohlásil, že SS musí převzít i „veřejné“ policejní úkoly a že sjednocení policie je nutné „k boji proti bolševismu“. Výnos předal šéfovi policie všechny policejní úkoly v říši, podřídil jej osobně říšskému a pruskému ministru vnitra a zmocnil jej, aby se ve věcech svého úřadu zúčastnil schůzí říšského kabinetu. Později byl mj. oběžníkem ministra vnitra z 20. 9. 1936 pruský zemský kriminální policejní úřad oddělen od policejního presidia v Berlíně a pověřen vedením kriminální policie v celé říši, pak přejmenován (oběžník z 16. 7. 1937) na říšský kriminální policejní úřad a podřízen přímo šéfovi bezpečnostní policie (Sicherheitsdienst). Sjednocení policejní služby bylo dokončeno nařízením „o policejních nařízeních říšských ministrů“ (RGBl. I., str. 1582) ze 14. listopadu 1938, jímž byl zmocněn k samostatnému vydávání těchto předpisů jen ministr vnitra. Ostatní ministři mohli je nadále vydávat v oboru své pravomoci jen v dohodě s ním. Zároveň bylo stanoveno, že tato nařízení mohou ukládat pokuty do 150 marek, ve zvlášť těžkých případech vězení do 6 měsíců.

Centralizováno bylo výnosem vůdce a říšského kancléře ze 3. dubna 1941 (RGBl. I., str. 201) i správní soudnictví, a to jak místně (zrušení Správního soudního dvora ve Vídni) tak i věcně (sloučení Pruského vrchního soudu, Říšského disciplinárního soudu atd. s Říšským správním soudem).

Centralizace nemohla nemít vliv i na samosprávu. Již první zákon o usměrnění zemí (RGBl. I., str. 153) v §§ 12 až 17 přenesl normotvornou pravomoc v obcích na úřady starosty a jeho náměstků a nově sestavil tyto sbory podle výsledku říšských voleb z 5. března 1933. Nařízením ministrů vnitra a financí z 13. září 1934 (RGBl. I., str. 830) byly zrušeny všechny poradní sbory v jednotlivých odvětvích státní správy. S veškerou samosprávou obcí v buržoazně demokratickém smyslu skoncoval „zákon o správě obcí“ z 30. ledna 1935 (RGBl. I., str. 49), který učinil v podstatě prvním a nejdůležitějším funkcionářem v obci „zmocněnce“ NSDAP (§ 33). Jak říkal § 6 tohoto zákona, starostové a jejich náměstci byli do funkcí povolávání nikoli občanstvem, nýbrž „důvěrou strany a státu“, což podle § 41 vypadalo tak, že na jejich místa byl vyplšován konkurs, z přihlášených vybral zmocněnec NSDAP tři, z nichž pak jednoho jmenoval dohlédací úřad při místodržitelství. Členy „zastupitelstva“ povolával prostě

zmocněnec NSDAP „s vědomím“ starosty (in Benehmen) nikoli s jeho souhlasem (Einvernehmen). (§ 51). Věci obce vedl vlastně starosta (§ 57), věci v nichž měl vyslechnout mínění rady byly taxativně vypočítány v § 55. Zastupitelstvo nehlasovalo, bylo jen poradním sborem starosty (§ 57 odst. 2).

Můžeme shrnout, že průzkum nacistického zákonodárství prokázal, že za trvání „Třetí říše“ se dokončení fašizace státu projevilo ve všech třech prvcích formy státu: v politickém režimu, ve formě vlády i ve formě státního zřízení, a to velmi významnou měrou. Tento příklad ukazuje, že zfašizování buržoazního státu není jen změnou politického režimu, nýbrž změnou celé formy tohoto státu.

Pokud jde o dokončení procesu fašizace Německa, musí jít proto o dokončení zásadních přeměn ve všech prvcích formy státu. Jak jsme již řekli, u politického režimu nelze hledat odpověď na tuto otázku jen nebo především v právních normách. Domnívám se, že moment dovršení jeho přeměny z buržoazně demokratického ve fašistický lze vidět v tom, že teror, ať byl před tím, při zachovávání demokratického dekora, jakkoli vystupňován, se stane všeobecným vůči všem odpůrcům fašismu a stane se oficiálně přiznanou jedinou metodou vládnutí. V Německu je za tento moment podle mého mínění třeba považovat noc z 27. na 28. února 1933 (požár říšského sněmu) a po něm následující stavení účinnosti všech článků ústavy o právech a svobodách občanů, které tento teror legalizovalo.

U formy vlády a formy státního zřízení jsou pro otázku jejich změn rozhodující právně normativní akty, jimiž jsou tyto změny prováděny. Pro formy vlády v Německu považují pro to za rozhodující „zákon k odstranění nouze lidu a říše“ z 24. března 1933, který ze základů změnil charakter nejvyšších státních orgánů a vztahy mezi nimi a nařízení z 28. února 1933, které stavilo účinnost ustanovení ústavy o občanských právech a svobodách. Pokud jde o formu státního zřízení, rozhodujícím byl zákon „o nové výstavbě říše“ z 30. ledna 1934.

Lze tedy uzavřít, že ukončení procesu fašizace německé říše v době mezi oběma světovými válkami proběhlo mezi 28. únorem 1933 a 30. lednem 1934. V této době byla fašizace *ve své podstatě* dokončena ve všech třech prvcích formy státu, i když v podrobnostech a jednotlivých otázkách byla i potom dokončována a zesilována.

Protože však pro otázku pojmu fašizmu jsou nejdůležitější politický režim a forma vlády, kdežto forma státního zřízení (alespoň teoreticky kromě Německa nebyla otevřená fašistická diktatura nastolena v žádném federativním buržoazním státě a není proto dostatek zkušeností v tomto směru) nesouvisí s otázkou fašizmu přímo, nýbrž jen nepřímo — není

dosud prokázáno, že by se fašizmus přes svou nutnou tendenci k tuhé centralizaci, naprosto nesnášel s federativní formou státu — možno náš úsudek o konečném skončení procesu fašizace Německa (v její podstatě) časově zpřesnit: je to časový úsek od 28. února do 24. března roku 1933.

DER REFLEX DES ENDGÜLTIGEN ÜBERGANGES VON DER
BÜRGERLICH-DEMOKRATISCHEN ZUR FASCHISTISCHEN
REGIERUNGSFORM IN DER GESETZGEBUNG DEUTSCHLANDS
IN DEN JAHREN 1933 BIS 1935

Radim N. Foustka

Nach der Konstatierung, dass die Machtergreifung durch den Faschismus eine Änderung der Regierungsform des bürgerlichen Staates bedeutet, welche das Ergebnis des verschärften Klassenkampfes ist, führt der Verfasser aus, dass in Deutschland, so wie auch überall anderswo, diese Änderung nicht in einem einzigen Vorstoss durchgeführt wurde, sondern dass sie einen langandauernden Prozess bedeutet, welcher schon innerhalb der bürgerlich-demokratischen Regierungsform seinen Anfang nimmt. Es handelt sich anfangs um einen Prozess, welcher durch reaktionäre Massnahmen der formell noch bürgerlich-demokratischen Regierungen charakterisiert ist (der Verfasser führt als solche charakteristische Massnahmen die „Notmassnahmen“ der Regierungen der Weimarer Republik nach Artikel 48 der Verfassung an).

Die wissenschaftliche Erforschung des langdauernden Faschisierungsprozesses des bürgerlichen Staates wird heute vor zwei allgemeintheoretische Fragen gestellt: wann der Faschisierungsprozess *beginnt* und wann er nach der durchgeführten Faschisierung des Staates *beendet* ist. Die erste Frage bildet nicht den Inhalt der Abhandlung. Die zweite will der Artikel durch eine Analyse dessen lösen helfen, wie sich bestimmte Änderungen im politischen Regime, in der Regierungsform und in der Form der Staatsordnung, welche nach der Berufung Hitlers zur Macht im Januar 1933 durchgeführt worden waren, in den Hauptnormen des deutschen Staats- und Verwaltungsrechtes widerspiegeln.

Der Verfasser stellt fest, dass die Änderungen des politischen Regimes sich nur selten und unvollständig in solchen Normen widerspiegeln, weil es sich mehr um Änderungen in der Praxis der Staatsorgane, in der Anwendung des Rechtes und oft um eine Praxis ausserhalb der Rechtsnormen und sogar gegen sie handelt. Zum Teil spiegeln sich in Deutschland diese Änderungen in den Verordnungen vom Februar 1933 über die Sistierung der Wirksamkeit der Artikel der Verfassung über die Freiheiten und Rechte der Staatsbürger u. ä. wider.

Im weiteren verfolgt der Verfasser die staatsrechtlichen Änderungen in der Stellung der drei höchsten Organe des Deutschen Reiches gegenüber dem durch die Weimarer Verfassung eingeführten Stand und beweist, dass durch einzelne rechtsnormative Akte die Kompetenz dieser drei Organe (des Reichstags, des Präsidenten und des Kanzlers) gänzlich geändert wurde und dass schliesslich aus dem Amte des Reichskanzlers ein Staatsorgan mit unbeschränkter Rechtsbefugnis in Gesetzgebung und Verwaltung geschaffen wurde. Er spricht die Überzeugung aus, dass es sich hier um eine tatsächliche Änderung der Regierungsform handelte, was die Unrichtigkeit der Ansichten nachweist, als ob die Änderung der Form des bürgerlichen Staates, zu der es durch seine Faschisierung kommt, nur das politische Regime beträfe. Davon zeugen auch die Veränderungen, welche im gegenseitigen Verhältnis der Staatsorgane und der Staatsbürger entstanden waren, hauptsächlich durch Unterdrückung der bürgerlichdemokratischen Staatsbürgerrechte und Freiheiten und durch die Aufhebung des Prinzips der Gleichheit vor dem Gesetze.

Ähnlich verfolgt der Verfasser auch die rechtsnormativen Akte, welche die Form der Staatsordnung betreffen, und gelangt zum Schluss, dass die Faschisierung in Deutschland auch eine Umgestaltung der föderativen Form in die Form eines zentralisierten einheitlichen Staates bedeutete.

Die Abhandlung klingt in die Konstatierung aus, dass die Faschisierung des Deutschen Reiches *ihrem Wesen nach*, wenn man alle drei Elemente der Staatsform in Betracht zieht, zwischen dem 28. Februar 1933 und dem 30. Januar 1934 zum Abschluss gebracht

worden ist. Wenn man nur die zwei für diese Frage wesentlichsten Elemente — das politische Regime und die Regierungsform — in Betracht zieht, dann kann man diese Zeitangabe noch weiter präzisieren: es handelt sich um den Zeitabschnitt vom 28. Februar bis zum 24. März 1933.